

Brian Degn Mårtensson
Konkurrencestatens pædagogik.

En kritik og et alternativ

Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2015

Den danske politolog Ove Kaj Pedersens annoncering af konkurrencestaten har sammen med skolereformen blandt andet vakt røre inden for dansk pædagogisk filosofi. På den baggrund har pædagogisk filosof og tidligere lærer Brian Degn Mårtensson sammenstrøket en interessant filosofisk kritik af konkurrencestatens pædagogik, der danner grundlag for et almenpædagogisk alternativ.

Pedersen tager i sin bog af samme navn fra 2011 stort set patent på opfindelsen af begrebet om konkurrencestaten – selv om den franske idéhistoriker Michel Foucault allerede indkredser fænomenet ud fra et mere kritisk perspektiv i sin forelæsningsrække *Biopolitikens fødsel* fra 1978-79. Denne lille nuance kan synes uvæsentlig, men den er ikke desto mindre vedkommende for en nuanceret læsning af Mårtenssons bog fra 2015. Det skyldes, at Foucault gør rede, hvordan der i efterkrigstiden i henholdsvis Tyskland-Østrig og USA opstår en ny neoliberal regeringsteknologi, der i modsætning til den klassiske liberalisme advokerer for nødvendigheden af en stærk, central stat. Neoliberalismens udgangspunkt er nemlig for det første, at det er statens opgave at sørge for, at markedets konkurrenceleg kan gælde for alle samfundets niveauer og institutioner – inklusive staten selv, der lige som alle andre instanser skal drives som en virksomhed efter forretningsprincipper. Her har vi baggrunden for hele New Public Management-tankens, der sætter evidens, kontrol og økonomisk effektivisering i forgrunden af den offentlige forvaltning. For det andet skal det enkelte menneske også forstås som en virksomhed, der fungerer som en selv-entreprenør på markedets vilkår og indgår i konkurrence med andre udbuds- og efterspørgselsaktører. Derfor er individet selv ansvarligt for at investere i sig selv som menneskekapital ved at optimere sig selv som kompetencemaskine. Her har vi så baggrunden for hele kompetenceparadigmet og kravet om livslang læring. Som Foucault også påpeger, er denne neoliberalisme ikke snævert bundet til et traditionelt borgerligt perspektiv men bliver allerede dybt forankret i det europæiske centrum-venstre, da de tyske socialdemokrater begynder at købe ideen fra slutningen 1950'erne.

Når jeg vælger at fremhæve Foucaults redegørelse, så skyldes det, at Mårtenssons udmærkede bog overser, at konkurrencestaten hverken er Pedersens eller den tidligere S-R-regerings opfindelse og derfor må forstås ud en bredere europæisk og amerikansk udvikling inden for den politiske filosofi og praksis. Dermed overser Mårtensson også, at konkurrencestatens pædagogik ikke blot kan forstås som en konsekvens af postmodernismen. Hvilket ellers er den del af bogens kritiske hovedpointe. Derfor ses det heller ikke, at konkurrencestatens pædagogik kan forstås som udbredelsen af en bestemt form for politisk teknologi, der har dybe rødder i hele det moderne pro-

jekt. Og som i fx Theodor Adornos, Max Horkheimers eller Martin Heideggers optik kunne skildres som en excessiv udbredelse af den instrumentelle fornuft.

Mårtensson har valgt at skildre udbredelsen af den nye konkurrencestatspædagogik som et overvejende dansk fænomen, der langt hen ad vejen kan forstås – og dermed også kritiseres – ud fra en dansk pædagogisk tradition. Her skal Mårtensson så roses for at han får skildret konkurrencestatens pædagogik som en afløser for velfærdsstatens idé om dannelse til tilværelsesoplysning. Den idé, der måske bliver klarest formuleret af K.E. Løgstrup i hans forelæsning på Danmarks Lærerhøjskole den 21. september 1981. Og som i sidste ende kan spores tilbage til N.F.S. Grundtvigs idé om livsoplysning. Her forstås individet som en uerstattelig person, der skal oplyses og frisættes til at kunne realisere lige muligheder som alle andre ved at deltage i det demokratiske samfund. I den sammenhæng er folkeskolens formål ikke blot at forbedre eleverne til arbejdslivet gennem uddannelse men derimod at drage omsorg for, at den enkelte danner sig som et livsdueligt menneske. Med konkurrencestaten bliver skolens formål derimod funktionelt og instrumentelt at kunne producere kompetencer til arbejdsmarkedet og dermed sikre samfundets konkurrenceevne. Denne udvikling er imidlertid ikke blot dansk men gælder for hele Vesten, og som den amerikanske filosof Martha Nussbaum påpeger i *Not for Profit* fra 2010, er konsekvensen af det nye paradigme, at humaniora og hele dannelsesaspektet ekskluderes fra skole- og universitetssystemet. Der netop bliver forankret i mantraet om uddannelse, uddannelse, uddannelse, som den engelske premierminister Tony Blair prædikede i 2001. Som Nussbaum påpeger, udgør det humanistiske dannelsesaspekt imidlertid et afgørende aspekt i det demokratiske medborgerskab, og resultatet af udvandingen er egoistiske og snævertsynede borgere, hvilket underminerer selve demokratiet.

Mårtensson får knyttet konkurrencestatens pædagogik til udbredelsen af sociologen Niklas Luhmanns systemteori, der i en dansk sammenhæng især føres frem af Jens Rasmussen og Lars Qvortrup. Nu bliver pædagogik blot et ord for den funktionelle tilpasning af mennesket til markedssystemet, og alle bånd kappes til den pædagogiske dannelses-tradition. Dermed erstatter managementtænkning også værdier og etik, hvilket blandt andet afspejler sig i den nye forestilling om læreren som klasseleder. Konkurrencestaten opererer netop gennem en indarbejdning af ledelsesprincipper på alle samfundsniveauer, og derfor skal eleverne i sidste ende også lære at være selvledende. En af Mårtenssons fine pointer er, at selv om det nye konkurrenceparadigme italesætter sig selv som neutralt og objektivt ved at knytte an til begreber om effektivisering og evidens, ja så er konkurrencestatens pædagogik dermed dybt forankret i en normativ position, der paradoksalt nok benægter selv samme normativitet. Som den engelske uddannelses-sociolog Stephen Ball anfører i bogen *Foucault, Power,*

and Education fra 2013, kan konkurrencestatens uddannelsespolitikker og pædagogik forstås som en ny form for racehygiejne. En racehygiejne, der netop sigter på at optimere målbare kompetencer og kontrollere uddannelsessvage elever gennem den pædagogiske psykologis og specialpædagogikkens anvendelse af psykiatriske diagnoser og mål om inklusion.

Ud fra den antagelse at pædagogikken nødvendigvis må være normativ, lancerer Mårtensson i slutningen af bogen et almenpædagogisk alternativ til konkurrencestatens pædagogik. Mårtenssons griber til den eksistentielle tradition, som desværre aldrig har haft et stort gennemslag inden for pædagogikken. Ganske vist arbejdede Otto Bollnow med en eksistensfilosofisk fundering af pædagogikken fra 1950'erne til 1980'erne, og i en bredere forstand har livsfilosofien haft en betydning for pædagogikken hos blandt andre N. F. S. Grundvig og K.E. Løgstrup. Mårtensson vil nu ikke bare lancere en generel eksistenspædagogik men en almen pædagogik, der tager specifikt tager afsæt i Søren Kierkegaards skrift *Kjerlighedens Gjerninger* fra 1847. Netop fordi han mener, at kærligheden kan fungerer som et absolut grundlag for en normativ verdensborgerlig pædagogik i en tid, hvor verden er kaotisk og postmodernismen har underminere

ret de store fortællinger. For Kierkegaard er kærligheden lige præcist i grunden af eksistensen, og den kan ikke planlægges eller programmeres men må lokkes frem. For Kierkegaard er det samtidig via den uselviske næstekærlighed, at vi kan række ud mod den anden og derigennem hjælpe den anden på vej til sandheden med livet. I sidste ende er kærligheden dog Gud og Gud er kærligheden, og denne tanke er ikke nødvendigvis kristen men udgør grundlaget for de senere årtier spirituelle revolution. Det er da også som om, at vi lever i en tid, der har særligt behov for kærligheden, for i disse år udkommer en stigende mængde filosofisk, psykologisk og sociologisk litteratur om emnet. Mårtensson har således fat i den lange ende, når han netop udpeger kærligheden som pædagogikkens redningsplanke, men for at kunne få ligningen til at gå op, må han knytte an til Peter Kemps idé om verdensborgerlig pædagogik.

Desværre forbigår Mårtensson lidt kærlighedens spirituelle aspekt men hans vedkommende og letlæselige bog får cementeret kærligheden som fundament for en tanke om dannelse for og til hele menneskeheden.

Anders Dræby Sørensen
e-mail: Andersdraeby@gmail.com,
Københavns Universitet, Danmark